

REFERAT 24. SEPTEMBER 2020

MØTE 6 | NASJONAL REFERANSEGRUPPE NGO

DELTAKERE:

- Kjersti Album, Naturvernforbundet
- Una Pasovic, Natur og ungdom
- Oskar Njaa, Bellona
- Sara Larsen, Nei til Atomvåpen
- Eva Fidjestøl, Kvinnelige for fred
- Åse Berg, Kvinnelige for fred
- Jan Hugo Holten, Miljøvernforbundet

DELTAKERE NND:

- Martin Andreasson
- Håvard Kristiansen
- Nils Bøhmer
- Lene Rexten
- Hanne Lund- Nilsen (referent)

TID OG STED:

Teams, 09.30-14.00

1. SPØRSMÅL/SVAR-RUNDE MED INNSPILL SOM HAR KOMMET INN

Miljøvernforbundet ønsker at NND tilrettelegger for fysisk møte på tross av Covid 19.

NND er enig i at dette er den mest hensiktsmessige møteformen så langt det lar seg gjøre, og tar sikte på å arrangere fysisk møte neste gang.

Bellona ønsker en redegjørelse om NNDs arbeid med høyanriket uran. Svar: Dette har blitt satt opp som et punkt på dagens møteagenda og behandles der.

Kvinnelige for fred ønsker at NND sender e-post i tillegg til/om ny info som postes i den lukkede Facebook-gruppen.

2. INNSPILL TIL KVV OPPBEVARING – PRESENTASJON VED V/HÅVARD KRISTIANSEN, SENIORRÅDGIVER FOU I NND

Håvard holder sin presentasjon. Dette er den samme presentasjon som nylig ble holdt for Nærings- og fiskeridepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Klima- og miljødepartementet og Direktoratet for strålevern og atomsikkerhet. Presentasjonen inneholder blant annet en oppdatering om prosjektplanen, problembeskrivelser, grensesnitt mot de to andre KVV'ene og ulike konsept for

oppbevaring av avfallet. Noen punkter gjengis i referatet. Se vedlagte presentasjon for utfyllende informasjon.

Problembeskrivelser

- Problembeskrivelse 1:

Himdalen – cirka 90% av deponikapasiteten er brukt opp (3 deponihaller).

Det finnes en fjerde lagerhall. Omgjøring av denne lagerhallen til deponi krever en ny sikkerhetsanalyse og ny konsesjon.

- Problembeskrivelse 2

Himdalen har ikke tillatelse til å ta imot alt avfall som finnes i dag og som vil genereres i fremtiden. Er først og fremst et deponi for lavradioaktivt avfall.

- Problembeskrivelse 3

Svært lavradioaktivt avfall er forventet å utgjøre det meste av det radioaktive avfallet som oppstår under dekommisjoneringen. Norge mangler et mottak for menneskeskapt (ikke NORM) svært lavradioaktivt avfall.

Et nytt mellomlager er nødvendig for å gjennomføre dekommisjoneringen. Vi trenger det så raskt som mulig. Dette planlegges og finansieres utenfor KVU oppbevaring sitt løp (som vil ta lang tid).

Trenger også nytt mellomlager for brukt brensel eller returavfall fra repressering.

Ulike deponikonsepter som skal vurderes

- Overflatedeponi kan være egnet for friklasset avfall og svært lavradioaktivt avfall.
- KLDR A Himdalen – ulike alternativer
- Fjellhall cirka 100 meter under bakken kan være egnet for lavradioaktivt avfall og lav- og mellomradioaktivt avfall (i betong)
- Dypdeponi med omfattende kunstige barrierer (F. eks KBS-3)
- Borehull med forskjellige dybder for mellomradioaktivt og høyradioaktivt avfall
 - skape en trygg langsiktig løsning
 - skape nytteeffekt gjennom næringsutvikling
 - andre land med små mengder avfall kan gjenbruke teknologien (fordi dypdeponi er kostbart), MEN et mindre modent konsept og det er begrensninger for hvor store avfallskolli som kan puttes inn.

NND skal også se på om tidligere gruver, forsvarsanlegg og andre fjellanlegg kan være hensiktsmessig å bruke, og også beskrive eksotiske varianter som å sende det ut i verdensrommet eller lagre under iskapper.

Spørsmål fra Bellona: Hvilke andre land kan være aktuelle for borehullkonseptet?

SVAR FRA NND: Vi deltar i et ERDO-prosjekt. Der sitter blant annet Danmark, Nederland, Kroatia, Slovenia, Hellas, Italia og Østerrike. Det mest aktuelle eksempelet er Danmark som har 234 kg med høyradioaktivt avfall som veldig enkelt ville passet inn i et borehullkonsept. Noen land har heller ikke de samme økonomiske ressursene som Norge, så Norge kan hjelpe dem med å finne langsiktige og økonomiske løsninger.

Eksport/import

Det finnes interessante løsninger f. eks for eksport av røykvarslere til Tyskland hvor americium (Am-241) defineres som en ressurs.

Nordisk løsning

P.t ikke lov å importere høyradioaktivt avfall for deponering i Sverige og Finland. SKB i Sverige og Posiva i Finland ønsker ikke denne diskusjonen nå for å ikke kludre til prosessen for å etablere sine nasjonale anlegg.

To konsepter for ikke-radioaktivt avfall (friklasset) dekommisjoneringsavfall og ikke-deponeringspliktig radioaktivt avfall

Kommersielle avfallsmottak eller eget (overflate)deponi – muligheter og risikoer

Samlokalisering – nasjonalt anlegg for alt radioaktivt avfall

Viser konsepter til alternativanalysen (slik det foreligger nå) oppsummert i tabell

NND har foreslått for NFD grensesnitt mellom de tre KUVene; dekommisjonering, behandling av brukt brensel og oppbevaring

AINS-rapporten omhandler konsept for dypdeponi og et tidlig design for overflatedeponi og konsept for haller og støtteinfrastruktur. Snart kommer det en rapport om kostnadsestimater.

4. – 5. november – milepæl – da gjør NND første usikkerhetsanalyse. Skal sette opp alternativer, kostnadsestimater og usikkerhetsdrivere. Hva kan føre til utsettelse? Er det konsepter som ikke er gjennomførbare? Et stort spørsmålstegn er *Public Acceptance* – tar gjerne imot innspill fra NGOene. Ny usikkerhetsanalyse skal gjøres i mars.

Spørsmål fra Naturvernforbundet:

Generelt innspill til AINS-rapporten: Jeg ser mangler i den store AINS-rapporten når det gjelder referanser til tid. Jeg oppfordrer NND til å tørre og snakke om tidsperspektivet på de ulike alternativene dere skisserer, potensiell skade og hva som er aktuelt i vår situasjon. Synes AINS-rapporten er lite konkret. NND må beskrive hvor langt tidsperspektiv det er man bygger de ulike konseptene for. Hvor lenge skal det være sikkert? Er det 100 år eller det 10000 år?

SVAR FRA NND: Ja, vi tar det inn.

Kommentar fra Bellona:

Vi kommer tilbake med innspill i skriftlig format.

3. RETRIEVABILITY – INNLEDNING VED KJERSTI ALBUM, NATURVERNFORBUNDET

Kjersti holder sin presentasjon (som er distribuert til gruppen). Noen punkter gjengis i referatet. Se presentasjon for utfyllende informasjon.

Hun ber oss se på dette som et startpunkt for hva som kan diskuteres.

Vi bør se på begrepene. Hva forstår vi med retrievability og reversibility? Ikke nødvendigvis enighet om hva ordene innebærer.

Kjersti presenterer eksempler på motargumenter og plussargumenter.

Tre hovedargumenter som ofte brukes:

- Det finnes ingen 100% trygg løsning for at avfallet ikke lekker ut med tiden. Det er ikke mulig å gjøre dette sikkert i et deponi, derfor skal man heller lagre og evt. pakke om senere.
- Fremtidige generasjoner skal ha mulighetene åpne
- Det er viktig å ikke glemme at atomavfallet er farlig

I tillegg kan det være lettere for miljøvernorganisasjoner og befolkning å få aksept hvis man vet at avfallet kan tas ut hvis det f. eks kommer en tryggere eller mer økonomisk løsning i fremtiden.

I begynnelsen er det lett å ta ut avfall. Etter hvert blir det vanskeligere og dyrere.

Det kan bli en sovepute for evig mellomagring og strider imot prinsippet om at vår generasjon tar ansvaret.

Hvordan retrieveability og/eller reversibility i Norge? Forslag til diskusjonspunkter:

Vi bør spørre oss: I hvor stor grad bør det legges til rette for å kunne ta avfallet ut igjen og hvor lang tid synes vi det bør gå før disse mulighetene lukkes?

Sammen skal vi finne ut hvordan vi skal diskutere dette. Vi bør diskutere noe generelt på et tidlig stadium og opp mot de mer konkrete forslagene etter hvert som konseptene kommer og valgene skal tas.

NND: Retrieveability i en norsk setting er ganske krevende. Vi kan ikke kopiere diskusjonen fra land med store atomprogrammer hvor det diskuteres at avfallet kan bli en ressurs for fremtidig atomkraft eller at deponiet skal være åpent for å motta avfall i lang tid fremover. I Norge har vi en veldig begrenset mengde med avfall. Sikkerhets- og kostnadsmessig er det ting som taler for å lukke et norsk deponi så snart som mulig.

Bellona: Atomindustrien vil kunne ta det ut som fremtidig ressurs, mens miljøbevegelsen har andre innfallsvinkler. Retrieveability handler i stor grad om usikkerheten rundt det lange tidsperspektivet. Kan det bidra til mindre støtte i befolkningen? Jeg synes det uansett er relevant i norsk kontekst for å få med offentligheten på det konseptet som til slutt velges. Og i en lokaliseringsprosess – når er siste mulighet til å ombestemme seg og hvem tar den beslutningen?

NND: Ja, vi ser sikkerhetsaspektet – at hvis det skjer noe så har man mulighet til å ta det ut og gjøre noe med det. Men er det da et deponi eller er det bare et veldig trygt mellomager? Vi bør også diskuterte begrepsbruk rundt reversibility – mulighet til å ombestemme seg vs. det tekniske retrieveability.

Naturvernforbundet: Man må ikke låse seg til tekniske løsninger for tidlig i forløpet. Men vi vil ikke ha evige omkamper. Vi kan si at vi tror at dette går an å gjøre trygt nok – vi er enige om et vi ikke kan gjøre det helt perfekt. Trinnsvis – hva er den beste tekniske løsningen pr. nå.

Har andre NGOer tanker om dette?

Kvinneliga for fred: Det var en veldig grei gjennomgang. Det er viktig å få inn tidsperspektivet. Når er det ikke mulig å endre. Og hva kan endres når. Når det gjelder politikere og ordførere – vi ser at det går diskusjoner om både Langøya, Rausand, osv. Politikere ombestemmer seg, det er kommunesammenslutninger, osv. Må komme godt ut med den kommunen som skal ta imot lageret.

NND: Ja, det er like mekanismer i lokaliseringsprosesser for blant annet vindkraft. NND følger med på det.

Bellona: Jeg tenker på Public Acceptance og hvorvidt man adresser retrievebility eller ikke, og hvordan man evt. skal gjøre det. Vi må ta det på alvor. Det kan påvirke hvordan mennesker oppfatter prosessen. Det finnes en rapport fra et EU-forskningsprogram om blant annet risikokommunikasjon. I funnene der finnes kanskje eksempler som kan være interessante i norsk kontekst?

Bellona gir en skriftlig tilbakemelding på dette.

Naturvernforbundet fant en guide fra NEA om hvordan man snakker om R&R. Videreformidler denne.

Det er ikke noe krav om å ta inn dette i KVU oppbevaring., men NND kan beskrive tidshorizonten på en del tekniske ting og si noe om muligheten for retrievebility på de ulike tekniske konseptene i KVUen. Lokaliseringsprosessen er litt vanskelig å si noe konkret om nå.

4. STATUS OG GENERELL INFORMASJON FRA NND

a. Avfalls- og dekomstrategi

NND har fått noen tilbakemeldinger på utkastet. Vi har fått innvilget utsettelse til 1.4.2021 med å levere endelige strategier. Stortingsmeldingen og kvalitetssikringen av KVU Brukt brensel kan legge føringer. Vi kommer tilbake til dette på neste møte. Satses på at NGOs kan møte de som skal kvalitetssikre KVU brukt brensel (ikke valgt ennå).

b. NND planlegger å levere konsesjonssøknad sommeren 2021

Den som skal eie atomanlegg må ha konsesjon fra DSA. IFE fikk nylig sin konsesjon for Halden-reaktoren som legger opp til at NND skal kunne få konsesjon 1.1.2024. NND har ambisjon om å levere inn første del av vår konsesjonssøknad før sommeren 2021.

Spørsmål fra Bellona:

Er det mulig å bygge opp kompetanse i to parallelle organisasjoner?

NND: Det er krevende fordi det er begrensede ressurser i Norge og det sliter på de ansatte at dette drar ut i tid. Vi ser også at IFE mister kompetanse.

c. Status Søve gruver

Har hatt dialogkonferanse med aktuelle leverandører. Håper å skrive kontrakt sommeren 2022. Se mer info her: <https://www.norskdekommissjonering.no/digital-dialogkonferanse-9-9-2020/>

d. Status stavbrønn og Studsvik

NND og IFE er i dialog sammen med Studsvik om å utvikle en metode for å ta ut brenselet fra Stavbrønnen og frakte det til Sverige for undersøkelser, forbehandling og midlertidig lagring for å løse det akutte problemet. Spørsmål om risiko og ansvar er under utredning. Hvem tar regningen hvis ting ikke går som planlagt – IFE eller Staten? Hvordan risikoeksponeringen dekkes, må avklares, og dette har satt en midlertidig stopp på fremdriften. Mål om signert avtale med Studsvik før årsskiftet.

Spørsmål fra Naturvernforbundet:

Hvis man får signert avtale i 2021, når kan man begynne arbeidet med å løfte ut? Må man ta brenselet opp før man ser hva som går an å gjøre?

SVAR FRA NND: Det tar 12-14 måneder å bygge verktøyet som skal fylles med edelgass/argon for å ta ut brenselet uten fare for eksplosjon. Brenselet transporteres i denne beholderen. Man må også lage

en sikkerhetsstudie som skal godkjennes av IFEs sikkerhetskomite og DSA. Når DSA har sagt ja, kan vi heise opp brenselet. Den store usikkerheten er hvorvidt brenselet sitter fast i stavbrønnen.

Spørsmål fra Miljøvernforbundet:

Hvordan er tilstanden til stavbrønnen i dag? Haster det?

SVAR FRA NND: Lageret er ikke i henhold til dagens standarder. Det lekker ikke vann inn til brenselet eller radioaktivitet ut, men det har kommet inn vann i de ytterste beholderne. Dette er en veldig høyt prioritert oppgave for både IFE, NND og DSA. Vi mener at den raskeste løsningen er å sende brenselet til Studsvik. Alternativet er å bygge et nytt lager i Norge. Dette vil fort ta 5-6 år å få ferdig.

Miljøvernforbundet:

Er det mulig å forsere prosessen?

NND: Det som er trøblete er at inntil videre så har DSA nedlagt forbud mot å flytte nukleært materiale på IFES område. Man skal dobbeltsjekke kritikalitetsberegninger først. Så inntil videre må det ligge der det ligger. Det burde være mulig å få dispensasjon fra det forbudet hvis vi kan løfte ut brenselet og inn i beholdere.

Spørsmål fra Bellona:

Tidsestimat for hvor lenge dette kan stå?

NND: Det blir verre dess lengre det går; både fare for lekkasjer og utfordringene med å få løftet ut brenselet blir større. IFE overvåker nøye, og man har god kontroll over situasjonen.

e. Håndtering av HEU

Vi har noen titalls kilo med høyanriket uran i form av både brukt brensel og ubrukt brensel. Det er blandet opp med thorium som gjør det vanskelig å behandle. Vi kan derfor ikke benytte oss av USAs program for å ta tilbake høyanriket uran, fordi USA forbyr import av thoriumbrensel. Det kan heller ikke reprocesseres fordi man må bruke en veldig kraftig syre som vil løse opp reprocesseringsanlegget.

U.S Department Of Energy kan lage en smelteovn hvor du kan smelte det og blande det med utarmet uran så man får det under 20% anrikning. Deretter avkjøles til stabil form. Smelteovnen kan fraktes i industricontainere til Norge. Selve arbeidet skal gjøres i Norge og det skal deponeres i det fremtidige deponiet. US DOE kan kanskje komme over å gjøre kaldtesting neste sommer avhengig av hvordan Covid 19-situasjonen utvikler seg. Skal også se på om dette kan designes til å ta hånd om annet problematisk brukt brensel som Norge har.

e. NNDs arbeid med åpenhet i en krevende kontekst

NND informerer om sitt arbeid med innsyn i dokumenter som i utgangspunktet var skjermet, og spesifikt TUs innsynsbegjæringer. Mange ulike lover å forholde seg til. Kommersielle interesser er særdeles krevende å håndtere.

Miljøvernforbundet uttrykker at de anser at den totale kapasiteten på kommunikasjon i NND var for liten fra starten av. Naturvernforbundet og Kvinneliga for fred spiller inn at kommunikasjon blir enda viktigere når de konkrete løsningsforslagene begynner å komme og når Stortingsmeldingen kommer.

NND informerer om at man skal gjøre en anskaffelse på å utvikle spørreundersøkelser. Vi ønsker å måle tilliten til NND og hvilken evne vi har til å løse våre oppgaver. Vi kommer til å prioritere kjennskapen i nærområdet og i atomkommunene i første omgang. Men ser også absolutt relevans i f. eks ingeniørmiljøet i oljebransjen mtp rekruttering.

f. NNDs kommunikasjonsarbeid og nyhetsbrev

NND orienterte om status for kommunikasjonsarbeidet. I og med at det er mye endringer i organisasjonen, går mye tid til internkommunikasjon. Vi er i prosess med å ansette en samfunnskontakt og har fått en 50% ressurs fra IFE på internkommunikasjon. Nye kanaler er under utvikling og vi skal hente inn eksterne ressurser til noe innholdsproduksjon. Viktig å finne riktig kompetanse. Har nylig kjørt en employer branding/profilerings-kampanje. NGOer oppfordres til å spre nyhetsbrev i nettverket sitt når dette er på plass. NND spør om de har behov for annet infomateriell.

g. Virksomhetsoverføring av IFE NUK - NND 2024

Ny plan – hele NUK overføres 1.12.2024.

h. Etablering av mellomlager og planinitiativ i Kjeller og Halden

Lene Rexten, fagansvarlig Plan og bygg i NND informerer om planstrategier for dekommisjoneringsområdene Kjeller og Halden. Utgangspunkt: NND ønsker en ny områderegulering da områdene omfattes av eldre planer. DSA vil være planmyndighet.

NND utarbeider et planinitiativ for Kjeller og et for Halden. Må gjøre konsekvensutredninger. Formål: Vise hva området skal inneholde og hvilke virkninger det vil få utenfor planområdet. Ønsker fri bruk når dekommisjoneringsperioden er over.

Ife lager også sitt eget planinitiativ – en masterplan for Kjeller, mens NND lager planinitiativ for dekommisjoneringsområdet.

I Halden har vi kommet litt lenger i arbeidet enn på Kjeller. I beste fall tar offentlig planprosess 30 måneder. Planinitiativene skal koordineres med konsesjonssøknaden til NND.

i. Praktiske, administrative og økonomiske spørsmål

Vet vi om flere organisasjoner som burde være med? NGOer oppfordres til å gi innspill.

Det er på tide å sende inn ny runde med søknader og budsjett. Deretter kommer NND tilbake med et tilskuddsbrev. Neste år skal vi gjøre utbetalingen for inneværende år på våren.

Søknadsfrist: 15. oktober 2020.

Daniella og Una informerer om at de slutter i Natur og ungdom – nye kommer på plass.

Neste møte: onsdag 27. januar – fysisk møte i Oslo